

हिटलर र यहूदी उपन्यासमा युद्धअभिघात

डा. रजनी ढकाल*

लेखसार

प्रस्तुत अध्ययन हिटलर र यहूदी उपन्यासमा चित्रित मनोशारीरिक चोट अर्थात् अभिघातको विश्लेषणमा केन्द्रित छ। विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको हिटलर र यहूदी उपन्यासमा दोस्रो विश्वयुद्धको विभीषिका र त्यसबाट पीडित युरोपेली समाजको चित्रण छ। शारीरिक तथा मानसिक दीर्घकालीन चोटबाट उत्पन्न भय र त्यसले व्यक्तिमा पारेको नकारात्मक असर अभिघात हो। युद्धका चोटको केन्द्रमा लेखिएको हिटलर र यहूदी उपन्यासको विषय र चरित्रमा अभिघातपरक प्रस्तुति छ। पाठपरक विश्लेषण विधिमा लेखिएको यस लेखमा अभिघातको अध्ययनका लागि उपन्यासमा अभिघातको प्रतिनिधित्व र अभिघातको अवस्था तथा प्रभावका आधारमा हिटलर र यहूदी उपन्यासको विषयगत सन्दर्भ र पात्रका मनेदशाको विश्लेषण गरिएको छ। दोस्रो विश्वयुद्धमा हिटलरको अहम्का कारण जातीय संहार गरिएका यहूदीको अवस्था, युद्धको समय र युद्धपछिको जर्मन समाज र त्यहाँका नागरिकको विदीर्ण मानसिकता यस उपन्यासको मूल कथ्य सन्दर्भ हो। यस उपन्यासमा युद्धले सिर्जना गरेका हिसाका अनेक रूप चित्रित छन्। प्रस्तुत अध्ययनमा युद्धका कारण चोटग्रस्त भएको मन र शरीरको अनेक अभिघातलाई चिनाउने क्रममा उपन्यासका समाख्याता म पात्र लगायत युद्धले प्रत्यक्ष प्रभाव पारेका पात्रहरूको मनोशारीरिक चोटको विश्लेषण गर्दै ती चोटले पात्रको जीवनमा उत्पन्न भएको असामान्यता, विसङ्गत अवस्था र निराशाको विश्लेषण गरिएको छ। उपन्यासका घटना तथा पात्रहरूको मनोशारीरिक अवस्थाको अध्ययनबाट युद्ध मानव जीवनका लागि चोटपूर्ण, भयावह र निराशाजनक नै हुन्छ भन्ने निष्कर्ष निकालिएको छ।

शब्दकुञ्जी

आमहत्या, नरसंहार, मनोशारीरिक अवस्था, मानसिक आघात, स्नायविक समस्या।

* सहप्राध्यापक, नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर।

[War trauma in the novel *Hitlar and Yahudi*

Dr. Rajani Dhakal

Abstract

This study is focused on the analysis of psychophysical injury or trauma depicted in Hitler and the Jewish (Hitler ra Yahudi) novel. Visheshwar Prasad Koirala's novel Hitler and the Jewish describes the horrors of the Second World War and the European society suffering from it. Trauma is the result of long-term physical and mental injury and the negative impact it has on a person. There is a traumatic presentation of the subject and character of the Hitler and Jewish novel written in the center of war trauma. In this article, written in the textual and analytical method, for the study of trauma, based on the representation of trauma in the novel and the condition and effects of trauma, the thematic context and mood of the characters of Hitler and Jewish novels have been analyzed. The basic narrative context of this novel is the situation of the Jews who were ethnically exterminated due to Hitler's arrogance during the Second World War, the war time and the divided mentality of the German society and its citizens after the war. Many forms of violence created by war are depicted in this novel. In the presented study, while identifying the many traumas of the mind and body that were injured due to the war, analyzing the psychophysical injuries of the characters directly affected by the war, including the main character of the novel, the abnormality, discordant condition and despair caused by those injuries in the life of the character has been analyzed. From the study of the events of the novel and the psycho-physical condition of the characters, it has been concluded that war is traumatic, terrible and disappointing for human life.

Keywords

Genocide, Manslaughter, Psychosomatic Condition, Mental Trauma, Neurological Disorder.]

विषयपरिचय

हिटलर र यहूदी (२०४०) दोस्रो विश्वयुद्धको विभीषिकाले मानव जीवनमा पारेको गहिरो चोट अर्थात् अभिघातमा केन्द्रित उपन्यास हो। नरसंहार र आमहत्याका सन्दर्भसँगै दोस्रो विश्वयुद्धले गरेको भौतिक विनाशको चित्रण र त्यसले युरोपेली मुलुकका मानिसमा पुगेको चोटपूर्ण र अस्तव्यस्त जीवनशैलीको प्रस्तुति यस उपन्यासमा रहेको छ। मान्छेको वैयक्तिक स्वतन्त्रतालाई केन्द्रमा राखेर लेख्ने विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको आख्यान लेखनको मूल उद्देश्यलाई यस उपन्यासले युद्धबाट मानिसमा पुगेको दीर्घकालीन चोटको चित्रण गरी अमानवीय, हिंस्रक र क्रूर प्रवृत्तिको विरोध गरेको छ। युद्धका कारण मानिसमा वियोग, पीडा, वेदना र अनेक समस्याले उत्पन्न भएको गहिरो शारीरिक तथा मानसिक चोट अभिघात हो। मानवको अस्तित्वलाई सङ्कटमा पार्ने युद्धका कारण

मानिसमा परेको शारीरिक तथा मानसिक चोट सबैभन्दा घातक र दीर्घ प्रभावी हुन्छन्। *हिटलर र यहूदी* उपन्यासमा दोस्रो विश्वयुद्धमा परेका मानिस तथा युद्धबाट प्रभावित भएका मानिसमा अनेक मनोशारीरिक जटिलता चित्रित छन्। युद्धका कारण उपन्यासका पात्रमा सिर्जित मनोशारीरिक चोट वा अभिघात कस्तो रहेको छ र उनीहरूको जीवन कसरी चोटपूर्ण हुन पुगेको छ भन्ने मूल समस्यामा केन्द्रित भई मानिसमा सिर्जित अभिघातको अध्ययन गर्ने मूल उद्देश्यमा प्रस्तुत अध्ययन केन्द्रित छ।

प्रस्तुत अध्ययनमा *हिटलर र यहूदी* उपन्यासमा केन्द्रित हिटलरको नाजी शासन व्यवस्था रहेको जर्मनीको राजनीतिक, सांस्कृतिक, धार्मिक तथा जातीय द्वन्द्वले मानवीय अस्तित्वलाई धरापमा पारेको स्थितिको विश्लेषण गरिएको छ। दोस्रो विश्वयुद्धका कारण तहसनहस भएको युरोपको अवस्था र युद्धको चोटले असन्तुलित र भयाक्रान्त जीवन बाँचेका मानिसको अभिघातीत मनोदशाको केन्द्रमा रहेर पूर्वअध्ययन नभएको अवस्थामा प्रस्तुत अध्ययनको औचित्य स्थापित हुन्छ। यस अध्ययनमा उपन्यासमा दोस्रो विश्वयुद्धको प्रतिनिधित्व र उपन्यासका पात्रमा अभिघातको लक्षण र प्रभावको खोजी गर्दै तिनमा पाइएका तथ्यका आधारमा *हिटलर र यहूदी* उपन्यासको अभिघातपरक विश्लेषण गरी दोस्रो विश्वयुद्धले युरोपेली मुलुकका मानिसमा असामान्यतापूर्ण जीवन बाँच्न बाध्यात्मक परिस्थितिको निर्माण गरेको निष्कर्ष निकालिएको छ।

अध्ययनको विधि

प्रस्तुत अध्ययन *हिटलर र यहूदी* उपन्यासको युद्धअभिघातको विश्लेषणमा केन्द्रित छ। उपन्यासमा चित्रण गरिएका पात्रको अभिघातीय मनोदशालाई प्राथमिक सामग्रीका तथ्यका रूपमा र अभिघातको सैद्धान्तिक विषय र उपन्यासको पूर्वअध्ययनसँग जोडिएका पुस्तकलाई द्वितीयक सामग्रीका रूपमा सङ्कलन गरी यस अध्ययनलाई युद्धअभिघातको विश्लेषणमा केन्द्रित गरिएको छ। मूलतः पाठपरक विश्लेषण विधिको उपयोग गरिएको यस अध्ययनमा उपन्यासबाट प्राप्त भएका युद्धअभिघातसम्बन्धी तथ्य र तथ्याङ्कहरूलाई आधार मानी उपन्यासको विश्लेषण गरिएको छ। यसका लागि *रुटलेज इन्साइक्लोपेडिया अफ न्यारेटिभ थ्योरी* (सन् २००५) बाट इरेन काकान्देसको 'ट्रमा थ्योरी'को उपयोग गरिएको छ। केथी कारुथको *ट्रमा एक्सप्लोरेसन्स इन मेमोरी* (सन् १९९५), डोमिनिक लाकाप्राको *राइटिङ हिस्ट्री, राइटिङ ट्रमा* (सन् २०१४) कृतिबाटसमेत अभिघातसम्बन्धी सिद्धान्तको अध्ययन गरी तिनैका आधारमा युद्धअभिघातका प्रतिमानहरूको निर्माण गरिएको छ र उक्त प्रतिमानका आधारमा उपन्यासको घटना र पात्रहरूको विश्लेषण गरिएको छ।

सैद्धान्तिक अवधारणा

अभिघात अङ्ग्रेजी भाषाको 'ट्रमा' शब्दको नेपाली अनुवाद हो। यो प्राचीन ग्रीसेली भाषाको शब्द हो जसको प्राचीन ग्रीसेली अर्थ घाउ, क्षति वा पराजय हो (हाउब्रिक, सन् २००३, पृ. २४५)। अङ्ग्रेजी र अन्य युरोपेली भाषाहरूमा शताब्दीयौंसम्म यही अर्थमा प्रस्तुत शब्दको प्रयोग भएको पाइन्छ (काकान्देस, सन् २००५, पृ. ६१५) तापनि यसको अर्थमा बिस्तारै परिवर्तन हुँदै गएको छ। उन्नाइसौं शताब्दीको उत्तरार्द्धमा फ्रान्स र केन्द्रीय युरोपका चिकित्सक जिन मार्टिन चार्कोट पियरे जेनिट, सिग्मन्ड फ्रायड, जेसेफ ब्रेउरले चरम मानसिक समस्या (हिस्टेरिया) मा परेका महिलाको अध्ययन गरेर यसको मनोवैज्ञानिक पक्षलाई खोतल्ने कार्य गरे (काकान्देस, सन् २००५, पृ. ६१५)। सन् १८९५ मा प्रकाशित *पुपुलर साइन्स मन्थली*मा यसको अर्थ 'मनोवैज्ञानिक अभिघात, त्रासद स्नायुजन्य अवस्था' दिइएको छ (लकहर्स्ट, सन् २००६, पृ. ४९८)। यसरी सामान्य चोटपटकको

अर्थबाट मानसिक चोटको अर्थमा परिवर्तन भएको अभिघात शब्दलाई उन्नाइसौं शताब्दीको मध्यसम्म नै यही अर्थमा प्रयोग गरिएको पाइन्छ। उन्नाइसौं शताब्दीको मध्यपछि मानव मनोविज्ञानको अध्ययन र खोजीले गति लिन थाल्यो। मानव मनका अवस्था, मनोरोग र तिनको स्थिति, हिस्टेरिया, डिप्रेसन र पागलपनले पनि प्राज्ञिक महत्त्व प्राप्त गरे र ज्ञानका यी क्षेत्र पनि शोध र अध्ययनका विषय बन्न थाले। सन् १८९३ मा जोसेफ ब्रेउर र सिगमन्ड फ्रायडको *अन दि साइकिकल मेकानिज्म अफ हिस्टेरिकल फेनोमेना* प्रकाशित भएपछि मानव मनोविज्ञान अध्ययनको एउटा नयाँ द्वार खुल्यो र यसले ट्रमा अध्ययनको आधार पनि प्रदान गर्‍यो। त्यस यता अभिघातको परम्परागत अर्थमा परिवर्तन भएको छ। वर्तमानमा 'ट्रमा' भन्नाले भौतिक वा मानसिक रूपमा हुने कुनै प्रकारको पीडा भन्ने बुझिन्छ (हाउब्रिक, सन् २००३, पृ. २४५)। यसरी अभिघात शब्दले सबै प्रकारका शारीरिक र मानसिक आघातलाई बुझाउने गरेको छ। वास्तवमा अभिघात भनेको यातना, संवेग र मनोविज्ञानका कारण सिर्जित आघात हो र कतिपय अवस्थामा यो सांस्कृतिक र धार्मिक आघातका रूपमा समेत परिभाषित हुन्छ।

युद्धअभिघातले सिर्जित समस्यालाई सैद्धान्तीकरण गर्ने क्रममा राष्ट्रहरूका बिचको राजनीतिक सम्बन्ध, पहिचान र अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धका दृष्टिले समुदाय समुदायका एकता र वैमनश्यलाई हेर्ने काम गरेको छ। यस अर्थमा युद्धअभिघात वर्तमानको सांस्कृतिक राजनीति हो भने सन् १९९० पछिको मानवीय पीडाको अभिव्यक्ति, मानवअधिकार र न्याय तथा मानव अनुभूतिको प्रस्तुतिका रूपमा देखापर्दछ (लिज, सन् २०२२, पृ. ४)। वास्तवमा विश्वयुद्धको अभिघात सन् १९४५ र त्यसभन्दा अगाडिको विश्वकै तनावको निरन्तरता र हिंसात्मक द्वन्द्वको परिणति हो। यसले युरोप र युरोपसँग सम्बद्ध राष्ट्रहरूको जटिलता, विविधता, निरन्तरता र विच्छेदनका बिचमा सिर्जित ऐतिहासिक अभिघातलाई प्रस्तुत गरेको छ।

अभिघातको चर्चा फ्रायडबाट सुरु भयो भने यसले बिस्तारै स्नायुविज्ञानको अध्ययन समेत गर्न थाल्यो (गिरी, २०७५, पृ. ३३)। उन्नाइसौं शताब्दीको अन्त्यतिर र त्यसपछिको प्रथम विश्वयुद्ध सैनिक बल र सैनिकहरूमा भएको भौतिक पीडाका कारण उत्पन्न आघातलाई औषधीविज्ञानका सन्दर्भबाट अध्ययन गर्ने क्रममा नै अभिघातका नयाँ अवधारणाहरू विकसित भए। सन् १९१४ - १९१८ सम्म भएको पहिलो विश्वयुद्ध र युद्धमा भएका घाइतेहरूको भौतिक र मनोवैज्ञानिक अवस्थाको अध्ययनपछि उनीहरूका स्मृतिमा रहेका भिन्नता, पूर्वघटनाहरू र तिनका अनुभूति, तिनीहरूका स्वप्न स्मृति, उनीहरूको जीवनमा आएको आतङ्क, दमित मनोभावना जस्ता विषयहरू युद्धअनुभवका रूपमा साहित्यमा व्यक्त हुन थाले। यसले अभिघातको साहित्यिक अभिव्यक्ति र शैलीको पनि निर्माण हुन थाल्यो। फ्रायडले यस्ता अभिव्यक्तिहरूको मनोवैज्ञानिक अध्ययनको विश्लेषण गर्दै त्यसको दार्शनिक सन्दर्भको समेत व्याख्याको कुरा उठाए र यौनआघात पछि मानिसमा हुने ग्रन्थिको आघातसम्बन्धी सिद्धान्त पनि प्रस्तुत गरे। बीसौं शताब्दीको मध्यतिर यल सम्प्रदायले फ्रान्सेली दार्शनिक ज्याक डेरिडामा आधारित साहित्य अध्ययनको विखण्डनवादी सिद्धान्तको प्रयोग गरे (भट्टराई, २०६४, पृ. २३१)। यस सिद्धान्तको विकासमा केथी कारुथ, डोमिनिक लाकाप्रा, अविसायी मार्गलिट, गिर्गिओ एग्मेबेन, विना दास, सोसना फेलमेन, जेफ्री हार्टमैन, जेफ्री अलेक्जेन्डर, रोजर क्रुज आदिका सैद्धान्तिक मान्यताहरूको उपयोग भएको पाइन्छ। फ्रायडको मनोविश्लेषण सिद्धान्तले प्रतिपादन गरेका मान्यताहरू र पछिल्ला विज्ञान र चिकित्साशास्त्र तथा वैज्ञानिक अध्ययनले विकास गरेका मान्यताहरूका आधारमा यी सिद्धान्तहरू निर्माण भएका छन्।

केथी कारुथले मानिसका शारीरिक र मनोवैज्ञानिक दुवैखाले आघातलाई अभिघातको विषयका रूपमा लिएकी छन् र उनले मानसिक र शारीरिक घटनाका कारण अवचेतन मनमा पर्ने प्रभावको विश्लेषण पनि गरेकी छन्। त्यही आधारमा उनले अभिघातका कारण हुने मानसिक क्षति,

त्यस क्षतिका कारण हुने सामाजिक अवस्था र सामूहिक पीडा र त्यो पीडालाई अन्त्य गर्नका निम्ति गरिने उपचारको सन्दर्भलाई उनले अभिघातको अवस्थाका रूपमा चर्चा गरेका छन्। यसैक्रममा कारुथले अभिघातको ऐतिहासिक अवस्था, वर्तमान स्थिति, त्यस स्थितिका कारण उत्पन्न हुने दुःख, पीडा, निराशा, पतन र मानसिक सन्तुलनसम्मको अवस्थाको वर्णन गरेका छन्। उनले अभिघातपछिको मानसिक असन्तुलनमा पीडा, संवेदना, अभिघातीय स्नायविक समस्या सिर्जना हुने कुरा बताएकी छन् (सन् १९९५, पृ. ११)। उनले यसलाई रोगका रूपमा चित्रित गर्दै यसका अवधारणा र प्रकार, यसको उपचारात्मक विधि, हेरचाह र उपचारको निरन्तरता जस्ता पक्षमा पनि चर्चा गरेकी छन्। यस दृष्टिबाट हेर्दा अभिघात मनोवैज्ञानिक समस्या त हुँदै हो तर मान्छेका इच्छा, आकाङ्क्षा र दमनात्मक अवस्थाको अभिव्यक्ति हो भन्ने कुरा सिद्ध हुन्छ। युद्धले मानिसमा शारीरिकसँगै मानसिक आघात पनि सिर्जना गर्दछ। विजयबाट प्राप्त हुने उत्साह र हारबाट उत्पन्न हुने दुःख, पीडा, नैराश्य जस्ता विषय युद्धका विषय हुन् भने विजय र हार दुवै खालका युद्धमा चोटपटक, मानसिक आघात, साथीभाइ गुमाएको पीडा जस्ता विषयहरू चित्रित हुन्छन्। यही युद्ध अभिघातका कुरालाई कारुथले इतिहासका प्रगति र पीडामिश्रित अभिव्यक्तिका रूपमा लिएकी छन्। उनले अभिघातलाई विभिन्न अनुशासन र ती अनुशासनमा लागु हुने सिद्धान्तका रूपमा व्याख्या गर्दै यो सिद्धान्त साहित्य, शिक्षा, सिनेमा तथा सामाजिक र राजनीतिक क्रियाकलापमा लागु हुन्छ भन्ने कुरा प्रस्तुत गरेकी छन्।

डोमिनिक लाकाप्राले अभिघात अध्ययनलाई राजनीतिक अध्ययनसँग जोड्दै इतिहासमा यसको वैयक्तिक मनोविज्ञानको अवस्थालाई देखाएका छन्। यस क्रममा उनले डेरिडाको विपठन र अर्थको अस्थिरतालाई आधार मानेर व्यक्ति र समाज, राजनीतिक स्वतन्त्रता, उदात्तता, अन्तरऐतिहासिकता, शोक, आघातको बाह्य प्रदर्शन र सामाजिक राजनीतिका कारण सिर्जित समस्याहरूका बारेमा अध्ययन गरेका छन् (सन् २०१४, पृ. X)। उनले यस पुस्तकमा ऐतिहासिक सन्दर्भबाट नरसंहार (जेनोसाइड), युद्ध, बलात्कार, दमनका विविध रूप र मानिस तथा जनावरमा हुने हिंसा जस्ता कुरालाई अभिघातीय सन्दर्भबाट समेत अध्ययन गरेका छन्।

प्रस्तुत अध्ययनमा अभिघातको प्रतिनिधित्वको अध्ययनका लागि औपन्यासिक घटनामा प्रस्तुत भएका विश्वयुद्धकालीन परिवेश, युद्धसँग जोडिएका घटना सन्दर्भका तथ्य, पात्रले बोकेका युद्धका विषयलाई आधार बनाइएको छ, भने उपन्यासमा अभिघातको अवस्था र प्रभावको विश्लेषणका लागि पात्रको जटिल मनस्थिति, असामान्य मनोअवस्था तथा व्यवहार र युद्धका कारण आहत बनेको मनोशारीरिक अवस्था र युद्धले प्रदूषित भएको वातावरणका तथ्यलाई आधार बनाइएको छ।

नतिजा र विमर्श

हितलर र यहूदी (२०४०) दोस्रो विश्वयुद्धको घटनाको सन्दर्भ उल्लेख गरिएको यात्रा अनुभवमूलक उपन्यास हो। दोस्रो विश्वयुद्धलाई केन्द्र बनाएर लेखिएको यस उपन्यासमा समाजका राजनीतिक, सांस्कृतिक, धार्मिक, जातीय आदि द्वन्द्वले मानव समाजमा पर्ने चोटको चित्रण गर्दै युद्धको विरोध गरिएको छ।

हितलर र यहूदी उपन्यासमा दोस्रो विश्वयुद्धका खलनायक हितलरद्वारा मारिएका यहूदीहरूको चिन्कार, युद्धको भग्नावशेष र मानवीय जीवनमा आइपरेको अत्यन्त भयावह रूपको वर्णन पाइन्छ। उपन्यासमा म पात्रका माधमबाट उपचारका क्रममा भोगेका, देखेका र सुनेका विभिन्न पक्षलाई दृश्य संवाद र उदाहरणका रूपमा प्रस्तुत गर्दै महाभारतको युद्ध तथा दोस्रो

विश्वयुद्धका मानव विरोधी क्रियाकलापको विरोध गरिएको छ। अभिघातको प्रतिनिधित्व र उपन्यासका पात्रमा देखापरेको अभिघातको लक्षण र प्रभावका कोणबाट यहाँ उपन्यासको विश्लेषण गरिएको छ।

हिटलर र यहूदी उपन्यासमा अभिघातीय प्रतिनिधित्व

हिटलर र यहूदी प्रथमपुरुष म पात्रको माध्यमबाट आख्यान कथन गरिएको उपन्यास हो। दोस्रो विश्वयुद्धको ऐतिहासिक पृष्ठभूमिमा लेखिएको यस उपन्यासमा हिटलरको अतिमानवीय आकांक्षा र त्यसले गरेको मानवताको विनाशलाई देखाइएको छ। म पात्र क्यान्सर रोगको उपचारका लागि विदेश जाँदा उसले यात्रामा बटुलेका अनुभवलाई औपन्यासिक रूप दिइएको छ। औषधि उपचारको सिलसिलामा बम्बई पुगेको म पात्र उपचारकै सिलसिलामा लन्डन पुगेको र उपचार सकेर फर्किँदा ऊ जर्मनी, फ्रान्स र इजरायल पुगेको सन्दर्भ छ र यही यात्राअनुभवसँग उपन्यासको घटना बुनिएको छ। लामो समयसम्म जेलसजाय भोगेको म पात्र जेलबाट छुटेपछि उपचारका लागि यात्रा गर्न पुगेको छ। यात्राका क्रममा उसले यहूदी युवक डेभिडको कुरा सुनेपछि यहूदीप्रति ऊ करुणाले भरिएको घटनाबाट उपन्यासमा युद्धको सन्दर्भ जोडिन पुगेको छ।

म पात्र डेभिडलाई भेट्नुपूर्व आफ्नै एकान्तको पीडाले उदास भइरहेको हुन्छ र युद्धले सिङ्गो यहूदी जातिप्रति गरिएको हिंसाको भावविभोर हुनपुगेको छ। उसको मानवीय संवेदना र हार्दिकताले उपन्यासमा युद्धपीडितको समस्यालाई बुझाएको छ। अफ्रिस मागरेटको उपस्थिति र उसले डेभिडलाई गरेको व्यवहार देखेपछि म पात्र दोस्रो विश्वयुद्धमा यहूदीले पाएका पीडाबारे भावविभोर भएको छ। उपन्यासमा डेविट र मागरेट फरक जातिको प्रतिनिधित्व गर्दै उभिएका छन्। मागरेटले डेभिडलाई अरबीहरूको हत्यारा भनेर नाम दिन्छ र हात मिलाउन भनेर उठेको डेभिडलाई घृणाको दृष्टिले हेर्छ। यी तथ्यले दोस्रो विश्वयुद्धको सन्दर्भलाई प्रस्तुत गरेका छन्।

उपन्यासमा दोस्रो विश्वयुद्धमा हिटलरका सैनिकहरूबाट भएको अमानवीय कामको विवरण उल्लेख भएको पुस्तक पढ्दा बिचमा म पात्रले त्यसको टिप्पणी गरेको छ। म पात्रकी पत्नी लक्ष्मीले आफ्नो गर्भ रहेको कुरा खुसी भएर सुनाउँदा समेत म पात्रले हिटलरका सैनिकहरूले केटाकेटीहरूलाई जिउँदै आगोमा फालिदिएको प्रसङ्ग सुनाएको छ। पत्नीले गर्भधारण गरेको खबर सुन्दा पनि खुसी हुन नसकेको म पात्रले हिटलरका सहयोगी सैनिकहरूले केटाकेटीहरूलाई जिउँदै भट्टीमा पोलेको सन्दर्भ बिसर्जन गरेको छैन।

म पात्र लन्डन जाँदा एघार दिनसम्म गरेको पानीजहाजको यात्रामा उसले एकाकीपन बोध गरेको छ। उसको नारायणन र रेवा जस्ता पात्रसँग भेट हुन पुग्छ। नारायणनले म पात्रलाई दिवा भोजको लागि निमन्त्रणा गर्ने गोल्डवर्गको नाम यहूदी पाराको भएको बताउँछ र त्यही प्रसङ्गमा यहूदीहरूको इतिहासदेखि वर्तमानसम्मको यथार्थलाई छलफलमा ल्याउँछ। यसै प्रसङ्गमा हिटलरद्वारा साठी हजार यहूदीहरू मारिएको सन्दर्भ र मानव नियतिको मर्म उपन्यासमा व्यक्त भएको छ।

लन्डनमा उपचार सकिएपछि म पात्र स्वेच्छाले युरोप भ्रमणमा जान्छ। भ्रमणका क्रममा म पात्र जतिजति घुम्न थाल्छ उतिउति विश्वयुद्धले जीर्ण बनाएको युरोपको वास्तविकतासँग साक्षात्कार गर्न पुग्छ। उसलाई युरोपप्रति नै वितृष्णा जाग्छ। युरोप भ्रमणका क्रममा बर्लिन सहर पुगेपछि त्यहाँ दोस्रो विश्वयुद्धका भग्नावशेषहरू देखेपछि म पात्रलाई भन्नु उदासीले छोप्छ। त्यहाँको भौतिक यथार्थ, थियोडोरा, खोरन्डो सिपाही लियोनार्ड, इल्जे आदि पात्रहरू भेटेपछि युद्धपीडितको जीवन र उनीहरूको अनुभूति साक्षात्कार गरेपछि उसलाई युद्धको भायावह रूपको बोध हुन्छ (पाण्डे, २०६२, पृ. २६५)। त्यहाँका मानिसको पीडाबोधकै कारण म पात्र पेरिस सहर आइपुगेपछि पनि कतै घुम्न

नगई होटलमै बसेर समय बिताउँछ। बर्लिनमा म पात्रले थियोडोराका साथ घुम्दै युद्धका असरहरूलाई हेर्न पुगेको सम्झनाले उसको मन विक्षिप्त बन्न पुग्यो। हिटलरको महानगर धुलोमा लडिरहेको, कैसर विल्हेमको स्मारक भत्किएर एकापट्टिको पाटो खसेको, स्मारकका फेदमा ईटा र काठको खात लागेर ढिस्को बनेको, त्यहाँका चौडा सडकहरू फुटेको, ठाउँठाउँमा उफ्रिएको आदि जस्ता दृश्यले म पात्रलाई युद्धको अवस्थाको बोध हुन्छ। उपन्यासमा यस्तै विषयको वर्णन सन्दर्भबाट दोस्रो विश्वयुद्धको घटना सन्दर्भ समेटिएको छ। उपन्यासमा विशेष गरी छैटौँदेखि दशौँ खण्डसम्म युद्ध वर्णनका भयावह सन्दर्भ आएका छन्। युद्धको विषयमा हिटलरको सहयोगी सिपाही लियोनार्डले म पात्रलाई सुनाएका अनेक घटनामा एउटा वर्णन यस्तो छ- “यो क्याम्प पनि एउटा रणभूमि थियो जहाँ हजारौँ हजार हाम्रा यहूदी शत्रुहरू मारिए र लडाइँको मैदानमा दुई कुराको मात्र ध्यान हुन्छ - या मान्छे मार या कुनै आइमाईलाई आफ्नो तिघामुनि पार” (पृ. १००)। यस संवादले युद्धमा हुने हत्यासँगै भयानक रूपमा हुने बलात्कारका घटनालाई बुझाएको छ।

उपन्यासमा हिटलरले गरेको नरसंहारमा मानिस जलाउँदाका अनेक दृश्यको वर्णन गरिएको छ। जातीय हिंसाका रूपमा भड्किएको हिटलरको यहूदी विनाशको घटना वर्णनमा ग्याँसच्याम्बरलाई ‘स्नानगार’, बालबच्चालाई जिउँदै आगोमा जलाउनुलाई ‘आलु पोलेको’ आदि जस्ता कथ्य सन्दर्भले त्यहाँको भयावह रूपलाई चिनाएको छ। यस्ता सन्दर्भले नरसंहारजस्तो कृत्यलाई पनि आनन्दको माध्यम ठान्ने अमानवीय वृत्तिलाई इङ्गित गरेका छन्। घटनाक्रम अघुर्दै रहे जस्तो गरेर टुङ्गिएको यस उपन्यासमा विश्वयुद्धका प्रक्रियामा घटित हिटलर र यहूदी सम्बद्ध घटनासन्दर्भहरू बिचबिचमा जोडिएका छन्। मानवताको वकालत गर्ने लेखकको अस्तित्ववादी चेतना मूल रूपमा यस उपन्यासमा प्रस्तुत भएको छ। उपन्यासको विषय र पात्रको प्रतिनिधित्वले यसलाई युद्धउपन्यासका रूपमा चिनाएको छ र युद्धअभिघातका दृष्टिले पनि यो उपन्यास प्रतिनिधि उपन्यासका रूपमा रहेको छ।

हिटलर र यहूदी उपन्यासमा अभिघातको अवस्था र प्रभाव

हिटलर र यहूदी उपन्यासको म पात्र यात्राको सन्दर्भमा युद्धको प्रभावको अध्ययन र त्यसको वर्णन गर्दै उपन्यासको समाख्याता बनेको छ। क्यान्सर जस्तो असाध्य रोग लागेर भारत हुँदै लन्डनमा उपचार गर्न पुगेको ऊ युरोपको भ्रमणबाट विश्वयुद्धले जीर्ण बनाएका सहर, त्यहाँको मानवताको विनाश, त्यहाँ बाँचेका मानिसहरूको भौतिक, सामाजिक र मनोशारीरिक अवस्थाको अध्ययनले अभिघातीत बन्न पुगेको छ। यात्राका क्रममा उसले देखेका र सुनेका पीडादायी घटनालाई विषय बनाएर बारम्बार उसले आफ्नी पत्नी लक्ष्मीलाई चिठी लेखेको छ। युद्धका असह्य घटनाबाट आहत बनेको ऊ त्यसबाट केही मुक्त हुन पनि ती कुरालाई चिठीमा पोख्न पुग्यो। उपन्यासको सुरुतिर नै विश्वयुद्धको घटना र हिटलरले बालकहरूलाई आगोमा हालेको तथ्य सुनेर ऊ एकोहोरो भएको छ। उसकी पत्नी लक्ष्मीले गर्भ रहेको खबर सुनाउँदा ऊ खुसीले रमाउनुको साटो हिटलरले बालबालिकालाई जिउँदै आगोमा हालिदिएको सन्दर्भ पत्नीलाई सुनाउन पुगेको छ। शरीरमा असाध्य रोग लागेको ऊ एकोहोरो जस्तो भएको छ र जर्मनीको यात्रापछि भन्नु चिन्तामा परेको छ। उसको शरीरमा रहेको क्यान्सर रोगको अभिघातले युद्धग्रस्त क्षेत्रको चोट हेर्न उक्साएको छ। पीडादायी घटनामा बानी पर्ने उसको मनोरुचि बढ्दो छ। यात्राका क्रममा दोस्रो विश्वयुद्धसँग सम्बन्धित व्यक्ति तथा पात्रहरू भेट्दा, उनीहरूका पीडा र कथा सुन्दा उसको एकोहोरोपन अझ बढेको छ। उपचार सकेर लन्डनबाट सिधै नेपाल नफर्की ऊ युरोप यात्रामा जानु, यात्रा गर्दै जाँदा त्यहाँका अनेक कथाले प्रताडित हुनु, घुम्न गएको सहर नघुमी होटलको कोठामा धुमधुम्ती बस्नु आदि

जस्ता व्यवहारबाट ऊ युद्धबाट आहत भएको मानवताको अवस्थाले चोटमा पुगेको प्रमाणित हुन्छ । यात्राका क्रममा भेटिएका व्यक्तिहरूसँग युद्धका भयानक कथा सुन्दासुन्दै म पात्र बारम्बार पीडाका साथै अनेक संवेदनाका आवेगमा हुँडलिएको छ । यसले गर्दा उसलाई कहिले जरो आउँछ, त कहिले अनेक दुस्वप्नले थिचेको हुन्छ । म पात्रले लियोनार्ड सिपाहीसँग यात्रा गर्दा बन्दी गृहभित्रका वीभत्स घटनाहरू सुनेर आफूमा असामान्य अवस्था आएको स्विकारोक्ति दिएको छ- “म भय, क्रोध र घृणाको एकै साथको आवेगमा आएर काँप्न थालें, ज्वर आएको जस्तो शरीर भयो” (पृ. १०४) । हिटलरसँगै युद्धमा सहभागी भएको लियोनार्डबाट अनेक घटना सुनेपछि म पात्र असामान्य बनेको छ ।

उपन्यासमा म पात्रसँग यात्राका क्रममा भेटिएका थियोडोरा, इल्जे, लियोनार्ड अभिघातमा छन् । थियोडोरा र इल्जे युद्धमा अनेक कष्ट भोगेर पनि बाँचेका नारी पात्रहरू हुन् । युद्धको विभीषिकामा परेर बाँचेका यी महिलाहरू अनेक रूपमा प्रताडित छन् । थियोडोरा टुरिस्ट गाइडको काम गरेर जीवन निर्वाह गरिरहेकी एकली युवती हो । २३ वर्षको उमेरमा नै ऊ ४५ वर्षको जस्तो शुष्क अनुहारमा देखिन्छे । आँखा तलको चाउरी, किरिमिरिएका गालामा चायाँको दाग, नाकको टुप्पोमा कालो टाटो, रूखो र सेता कपाल आदिले ऊ उमेरभन्दा वृद्ध अनि निराशाले भरिएकी देखिन्छे । ऊ १५ वर्षकी हुँदा युद्ध सुरु भयो । १७ वर्षकी हुँदा छिमेकी युवक रुडोल्फसँग प्रेममा परेकी उसले युद्धमा आफ्नो प्रेमी मात्र गुमाइन आमाबाबु र भाइ समेत गुमाई अनि रुसी सेनाका सिपाहीबाट बलात्कृत भई । जीवनमा एकपछि अर्को पीडाको खातमा बाँचेकी ऊ जीवनप्रति आशावादी छैन र पीडाकै बिचमा बाँच्न अभीष्ट छ । बमले एक पाटो खसालेको थियोडोराको भक्तिएको घर र त्यसैमा बचेको उसको कोठा अनि त्यसैमा बसोबास गरिरहेकी ऊ पीडादायी समय र अभिघातीत मनको बिम्ब बनेको छ । युद्धमा खण्डहर बनेको सहर र चर्च आदिले उसको मनमा ईश्वर छन् भन्ने विश्वास समेत उडेको छ । सधैं पीडामा रहेकी उसले मपात्रलाई आफ्ना जीवनका हृदयविदारक घटना सुनाउँदा उसमा देखिएको उदासीले उसको विभग्न मनोदशालाई प्रमाणित गर्दछ । बालसेनामा गएर ट्याङ्करबाट किचिएको उसको भाइको अवस्थाको वर्णनबाट उसको मनमा पुगेको चोटलाई देखाउँछ । कोठामा पुगेर उसले फेरेको भुत्रो ड्रेसिङ गाउन, उसले प्रेमीका कुराहरू सम्झँदा देखिएको उसको भावभङ्गिमा, भाइलाई रुसी सेनाका बङ्गरले किचेर गरेको अन्त्यले उसमा पैदा भएको गहिरो चोट र ईश्वरको समेत मृत्यु भएको उसको तर्कले थियोडोरामा गहन उदासी रहेको प्रमाणित हुन्छ । उसले चरम उदासीमा मपात्रलाई भनेकी छ- “यहाँ त मानिसले केही राखेनन्; आत्मामा निवास गर्ने देउतासम्मलाई जीवित राखेनन्” (पृ. ८५) । बाँच्ने विश्वास हराएर बाँच्नुको पीडामा रहेकी थियोडोरा अभिघातका कारण कृत्रिम आशावादी कुरा गर्न सकिदैन । म पात्रले आफ्नो देशमा देउता रहेको प्रसङ्ग सुनाउँदा उसले आफ्नो मनमा पनि देउता मरेको तर्क गरेकी छ । थियोडोराको बारेमा म पात्रले गरेको वर्णनबाट पनि उसको अभिघातीत शरीरको अवस्थालाई चिनाएको छ: “उसको चेहरा कहिल्यै पनि धोइँदैन जस्तो थियो, धोए पनि नउघिने, आँखा भारी; ठुलो उदासीले गह्रुँगो पारेको” (पृ. ८९) । थियोडोरामा मनोशारीरिक असामान्यता छन् ।

इल्जे नामक ठिटी युद्धले अभिघातीत पात्र हो । हानोवर सहरमा म पात्रसँग भेटिएकी ऊ सानै उमेरमा अङ्ग्रेज सिपाहीको यौन दासी बनेकी छे, र परिस्थितिले उसलाई भेटिएका पुरुषसँग यौनसम्बन्ध राखेर आय आर्जन गर्न र परिवार पाल्न पर्ने बनाएको छ । उसले म पात्रसँग देखाएका अनेक शारीरिक हाउभाउ र संवादबाट सानै उमेरमा यौन कर्म गर्न पुगेको उसमा असामान्यता देखिन्छ । इल्जेकी आमा बिरामी छन् । बमले छोरो मारिएपछि इल्जेका आमा र बा एकोहोरो भएका छन् । आमा र बाका बिचमा ईश्वर छ र छैन भन्ने विषयमा सधैं भ्रगडा पर्छ । रोगी आमा र एकोहोरो गँजडी बाबुलाई पाल्ने काम इल्जेले गरेकी छ । इल्जे खानेकुरा लिएर घर छिटै फर्किए

आमाले चोरेर ल्याएको खानेकुरा नखाने अड्डी लिन्छे भने बाबु चाहिँ तमाखुका लागि पर्खिरहेको हुन्छ। सहरमा आएका पर्यटकबाट मागेर वा शरीर बेचेर कमाएको पैसाले पालिएका ती सबै पात्रहरूको मनोदशा विकृष्ट रहेको छ। सन्तान गुमाएका आमाबाबु र सानैमा पारिवारिक दायित्व बोक्न परेकी र यौन शोषणमा परेकी इल्जेमा असामान्य मनोअवस्था देखिएका छन्। उसमा रिसाउने, एकोहोरिने, आग्रही हुने, नैतिक रूपमा उत्तरदायी नहुने, सामाजिक मर्यादा र इज्जतलाई बेवास्ता गर्ने जस्ता गुणहरू देखिएका छन्। इल्जे म पात्रलाई छोड्ने बित्तिकै कोठामा पुगेर नाङ्गिएको दृश्यले पनि उसमा रहेको संवेदनहीनतालाई प्रमाणित गर्दछ। इल्जेमा किशोरी केटीमा हुनुपर्ने कुनै स्वभाव देखिन्न।

इल्जे सधैं आफ्नो शरीर सिंगारेर सहर निस्कन्छे र आफूलाई यौनकर्मीका रूपमा बेच्छे। उसलाई अङ्ग्रेज सिपाहीहरूले सानैमा सिकाएको यौनकला मात्र आउँछ। यसले गर्दा उसको व्यवहार एकोहोरो र अनौठो छ। ऊ आफ्नो अन्तरलाई होइन बाहिरी रूपलाई सिंगारेर यौनकर्मी हुन बानी परेकी छ भन्ने कुरा म पात्रसँग गरेको उसको यस संवादले पुष्टि गर्दछ - “राम्रो छ नि मेरो शरीर। सबैले त्यसै भनेका छन्। आजकल सिपाहीहरू छैनन् भनेर के भो, यात्रुहरू आइहाल्छन्” (पृ. ८८)। युद्धले गरेको विनाशका कारण इल्जेको मानसिक अवस्था सन्तुलित छैन। सामाजिक, भौतिक, आर्थिक संरचनाका सबै पक्ष तहसनहस भएको जर्मनीको सहरमा पुरुषहरू भेटिँदैनन्। विवाह गर्ने युवक नभएकै कारण केटीहरू पर्यटकसँग सम्बन्ध राख्छन्। यस सन्दर्भमा म पात्रसँग इल्जेको संवाद यस्तो छ :

उसले भनी- जर्मनीमा केटा पाइँदैनन्; यात्रीहरू बिहा गरेर सफरमा आउँछन्... कसरी बिहे हुन्छ हाम्रो। आमा त भन्नुहुन्छ - यसलाई कसैले टिपेर लगे पनि हुन्थ्यो। बाचाहिँ भन्नुहुन्छ अनि कसले तेरो रोजै पेटमा अन्न हालिदेलानि ! र मेरा पाइपमा तमाखु। हो साँच्चै, म पनि पूर्वी देशमा रानी हुन गएँ भने उनीहरूलाई खुवाउँछ कसले ? (पृ. ८८)

इल्जेको अभिघातीत मनोदशाले उसलाई असामान्य बनाएको छ। सामाजिक नियम, नैतिकता जस्ता विषयमा अनभिज्ञ भई भएर ऊ खुलेआम पर्यटकसँग यौन प्रस्तावा राख्छे र पैसा कमाउने ध्याउन्नमा हुन्छे। जीवनको भविष्य र भविष्यका सपना सबै मरिसकेको निराश मनस्थिति र असामान्य मनोदशाले इल्जे अभिघातीत छ भन्ने प्रमाणित हुन्छ।

म पात्र युद्धको चोट र पीडा हेर्ने यात्रामा लालयित छ। उसलाई युद्धको विनाशमा भएको आकर्षणले तान्नुले पनि उसमा हरेको असामान्यतालाई बुझाइरहेको छ। उपन्यासको अन्त्यतिर हिटलरको सहयोगी सिपाही लियोनार्डले युद्धमा भएका घटनाको सबै कुरा सुनाएपछि म पात्रको मनोदशा विकृष्ट हुन पुगेको छ। उसको मनमा लियोनार्डले सुनाएका घटनाका अनेक चित्र बारम्बार उपस्थित भएर तन्द्रा र सपनाजस्तो स्थितिमा पुगेको छ। म पात्रले राति निदाउन नसक्नु, अनुहार सेतो हुनु, निघाभरि पसिना आउनु जस्ता लक्षणले ऊ युद्धको घटना सुनेर बिरामी परेको छ। बेलाबेलामा उसमा ज्वरांश पनि देखिन्छ। मपात्रले विश्वयुद्धको घटना सुनेपछि र त्यहाँको सहरमा युद्धका अवशेषको अवलोकन गरेपछि आफूलाई पीडापूर्ण भएको महसुस गरेको छ। बारम्बार उही विषयको पुनस्मृति र ती विषयले सपना, कल्पना र तन्द्रामा पनि तर्साइरहेको उसको स्थितिले ऊ अभिघातमा पुगेको देखिन्छ। उसले आफ्नो स्थितिको असामान्यतालाई यसरी चित्रण गरेको छ: “...दिनभरि देखेका दृश्य र सुनेका कुराहरू मस्तिष्कको पर्दामाथि चलचित्रजस्तै टुक्रा-टाक्रीमा परिरहन्थ्यो। निदाए पनि मस्तिष्कको त्यो कुनो जागै रहन्थ्यो; आफ्नो चेतनाको पर्दामा तस्बिर अङ्कित गर्दै।” (पृ. १०९)

त्यसैगरी थियोडोरा र इल्जे युद्धका चोटमा कतिसम्म अभिघातीत थिए भन्ने कुरालाई म पात्रले ती दुई युवतीको शरीरमा हिटलरको चिह्न अङ्कित भएको देखेको छ। थियोडोराको बुढो आँखामा र इल्जेको नसुहाउने स्तन र तिघामा युद्धका अभिघात छन्। उदासीका कारण थियोडोरा असमयमै बुढी भएकी छ भने युद्धका कारण यौन शोषणमा परेर र यौन व्यवसाय अँगालेर इल्जे नाम गरेकी किशोरीको स्तन र तिघा नसुहाउने गरी ठुला देखिन्छन्। त्यसैगरी उपन्यासको लियोनार्ड (खोरन्डे सिपाही) हिटलरको सिपाही हो। ऊ युद्धमा परेर खुट्टो गुमाएको पात्र हो। चोटग्रस्त शरीरमा देखिने उसको मन पनि त्यही कारण अनेक पीडामा परेको छ। युद्धमा खुट्टा गुमाएकै कारण उसकी केटीले उसलाई अपमान गरेकी छ। मोरी डोरिसलाई लियोनार्डले मन पराए पनि लियोनार्डको खुट्टा नभएका कारण उसले घृणा गरेकी छ। तिनीहरूका बिचमा बारम्बार भगडा हुनु, डोरिसलाई लियोनार्ड सिपाहीले गलत दृष्टिकोणले हेर्नु, आफूले पत्नी बनाउन नपाएपछि महिलालाई चरित्रहीन ठान्नु, मोरी डोरिसका विरुद्ध लियोनार्डले आपत्तिजनक भाषा बोल्नु आदि जस्ता व्यवहारबाट लियोनार्ड युद्धको चोटबाट अभिघातीत बनेको पात्र हो भन्ने प्रामाणित हुन्छ। अङ्गभङ्ग भएपछि समाजमा सामान्य मानिस सरह जीवन बाँच्न नसक्ने अवस्थामा पुगेको उसले डोरिसलाई आपत्तिजनक शब्दहरूमा संबोधन गर्छ भने खुट्टा गुमाएकै कारण डोरिस पनि उसलाई अपमान गर्न पुग्छे। युद्धबाट चोटग्रस्त सिपाही युवतीबाट अपमानित बनेर भन् थप चोटमा परेको छ र त्यही चोटले उसलाई आक्रोशित बनाएको छ। बारम्बारको आक्रोशले उसको अवस्था असामान्य बन्न पुगेको कुरा यस संवादले प्रस्तुत गरेको छ— “धर्म, प्रेम, देवता केही छैन तेरा लागि, मोरी कुकूर्नी ? भन्छेस, सियाल नदीको दलदलमा छाडेर आएको गोडा खोजेर ल्याऊँ। तँ जस्ता फुँडीलाई यो मेरो काठको गोडा पनि सुहाउँदैन, बुभिस” (पृ. ९५)। आक्रोशको यस अभिव्यक्तिबाट सिपाहीमा युद्धको चोट र त्यसबाट सिर्जित परिस्थितिबाट उब्जिएको अभिघातका कारण उसमा एक प्रकारको पागलपन देखिएको छ। उसको आसामान्य बोली र व्यवहार यसको प्रमाण हो।

त्यसैगरी उपन्यासमा मञ्चीय उपस्थितिमा नरहेर पात्रहरूको वर्णन र स्मृतिमा रहेको पात्र हिटलर असामान्य मनोदशा भएको चरित्र हो भन्ने देखिन्छ। लियोनार्डका अनुसार हिटलर सहयोगी र दयालु, फूलहरू मनपराउने, जनावरलाई माया गर्ने, अनुशासनमा रहने आदि जस्ता विशेषण उपन्यासमा आए पनि उसले यहूदीप्रति देखाएको अमानवीयताको पराकाष्ठा मानिसको चरित्र र स्वभावमा कल्पना गर्न नसकिने विषय हुन्। ६० हजार यहूदीलाई ग्याँसच्याम्बरमा जिउँदै जलाउने उसको व्यक्तित्व जति असामान्य छ उति नै उसको चरित्र क्रूर र निर्दयी बनेको देखिन्छ। जर्मनीलाई पहिलो विश्वयुद्धबाट भएको हारका कारण हिटलरमा यस्तो व्यक्तित्वको विकास भएको छ। आफ्नो देश र जातिको हार बेहोरेर चोटग्रस्त भएको हिटलरको मनोदशाले अर्को जातिप्रति दुश्मनी मात्र गरेको छैन त्यो जातिलाई सखाप पार्ने योजना बुनेको छ। हिटलरले यहूदी जातिको विनाशका लागि गरेका क्रियाकलाप उपन्यासमा जेजति वर्णित छन् तिनले ऊ पनि अभिघातीत र जटिल चरित्र भएको प्रमाणित हुन्छ। यहूदीका बच्चालाई जिउँदै पोल्दा आलु पोलेको भन्नु, बैठक कोठाको टेबुल मानव खप्परले सजाउनु, बत्तीलाई पनि त्यस्तै खप्परले सिँगानु, टेबुलल्यापको पर्दा यहूदी महिलाको छाला काढेर राख्नु आदि जस्तो विचित्र सौखबाट हिटलर र उसकी पत्नीको आततायी स्वभाव भल्किन्छ।

हिटलर र यहूदी उपन्यासमा ग्याँस च्याम्बरमा मानिसलाई पोलेको दुर्गन्धित धूवाँ सहरभरि फैलिएको र त्यसले वायु प्रदूषण गराएको वर्णन छ। मानिसको काँचो मासु पोलिएको दुर्गन्धले मानिसहरूलाई सास फेर्न गारो भएको वर्णन यसरी गरिएको छ :

...छ्याः छ्याः कस्तो दुर्गन्धले भरिन्थ्यो यो ठाउँ पहिले। यो मसाने आगो कहिले निभेन, अखण्ड चिता अहोरात जलिरथ्यो। कस्तो फोहर गन्ध। पशुहरूको सेकुवाजस्तो होइन,

मान्छेको मासु पोलिएको बडो गन्हाउँदो रहेछ। भन्नु कुनै दिन नाक फोर्ने किसिमको गन्ध आयो भने, भन्ने चलन थियो - नमरेको मासु होला - जिउँदै मासु होला। पोडे, मैले ढाँटेको होइन...। (पृ. ९६)

युद्धले तहसनहस भएको सहर, खण्डहर भवनहरू, भत्किएका सडक र धूलोले पुरिएका परिवेशको वर्णनबाट उपन्यासमा युद्धले गरेको प्राकृतिक विनाश र त्यसले मानिसको जीवनशैलीमा परेको सास्तीलाई चिनाएको छ। यस उपन्यासमा सहरमा जताततै धूलो मात्र छ। त्यो धूलोको साम्राज्यमा जीवनशैली असाध्य असहज छ र त्यसले वायु प्रदूषण गरेको मात्र होइन मानिसको सास फेर्ने अधिकार पनि कुण्ठित बनाएको सङ्केत गरेको छ।

निष्कर्ष

दोस्रो विश्वयुद्धको विषयमा केन्द्रित *हिटलर र यहूदी* उपन्यासमा युद्धका कारण सिर्जित अभिघातका अनेक पक्षको चित्रण गरिएको छ। उपन्यासमा शक्तिशाली राष्ट्रको अहम्का रूपमा विकसित हुँदै युद्धको रूप लिएको जातीय हिंसा र नरसंहारले मानिसमा दीर्घकालीन रूपमा पारेका पीडालाई चित्रण गरिएको छ। हिटलरको लहड र अहम्मा जर्मनले आफूलाई शुद्ध आर्यको तहमा राखी यहूदीप्रति गरेको दमन र संहारबाट समाजमा विकसित भएको अभिघातका अनेक रूप उपन्यासमा चित्रित छन्। दोस्रो विश्वयुद्धले जीर्ण बनेको युरोपका सहर जर्मनी, फ्रान्स र इजरायलको कुरूप अवस्था, लेखकको यात्रा सन्दर्भमा जोडिन आएका मिस मार्गरेट र डेभिड (यहूदी युवक) बिचको दुस्मनी, युद्धमा साठी हजार यहूदी मारिएको कथ्य सन्दर्भ, शक्ति राष्ट्रको दमनकारी नीतिको सन्दर्भ, म पात्रको क्यान्सर रोग र उसको उदासिन मनस्थितिसँग जोडिएको यात्राको समय आदिले उपन्यासमा अधिघातीय प्रतिनिधित्व गरेका छन्।

युद्धमा हुने आततायी र बर्बर हिंसाले युवा, महिला, बालबालिका, वृद्धका साथै समाजका हरेक पक्षमाथि पारेको गहन चोट यस उपन्यासले देखाएको छ। उपन्यासमा थियोडोरा, इल्जे, मोरी डोरिस जस्ता महिला पात्रले भोगेको हिंसा, बलात्कार र दमनका साथै उनीहरूले भोगेका युद्धविभीषिकाको भयावह रूपले उनीहरू अभिघातीत छन्। लियोनार्ड जस्ता सिपाहीको मनोशारीरिक चोट, इल्जेका आमाबाबुको अवस्थाले समाजमा अधिघातीत मानिसको असामान्य मनोदशाको प्रतिनिधित्व गरेको छ। युद्धले सामाजिक, सांस्कृतिक तहमा निर्माण गरेको चोटको सघनता अझ दीर्घकालीन हुने र यसले सधैं मानिसको सभ्यतालाई चोटग्रस्त बनाइरहने तथ्य उपन्यासका घटना अनि पात्रका व्यवहारमा भेटिएको छ। युद्धका कारण नारी, प्रकृति तथा वायुमण्डलको विनाश र त्यसको अभिघातले समाजका अनेक तहमा पार्ने असरको भयानक रूप पनि यस उपन्यासमा देखाइएको छ। युद्धको भयावह चोट र यसले निर्माण गरेको निराशाको चित्रणमा *हिटलर र यहूदी* उपन्यासको अभिघातीय चित्रण केन्द्रित छ। प्रस्तुत उपन्यास युद्धअभिघातको चित्रणका दृष्टिले सबल रहेको छ।

सन्दर्भ सामग्रीसूची

काकान्देस, इरेन/Kacandes, Irene (2005). Trauma Theory. *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*. (Edt. David Herman, Manfred Jahn and Marie-Laure Ryan). London and New York : Routledge.

कारुथ, केथी/Caruth, Cathy (Edt. 1995). *Trauma Explorations in Memory*. Baltimore : Johns Hopkins University Press.

कोइराला, विश्वेश्वरप्रसाद (२०५४). *हिटलर र यहूदी* (चौथो संस्क.). ललितपुर : साभा प्रकाशन।

- गिरी, शान्तिमाया (२०७५). *आधुनिक नेपाली कथामा अभिघात (२०५०-२०७०)*. काठमाडौं : शब्दार्थ प्रकाशन ।
- पाण्डे, ज्ञानु (२०६२). *विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाका उपन्यासमा अस्तित्ववाद*. काठमाडौं : नेपाली आख्यान समाज ।
- भट्टराई, गोविन्दराज (२०६४). *उत्तरआधुनिक विमर्श*. काठमाडौं : मोर्डन बुक्स ।
- म्याक्सवेल, जुडिथ एम/Maxwell, Judith M. (2012). Anthropology and War. *Encyclopedia of Trauma: An interdisciplinary Guide*. (Edt. Charles R. Figley). London: Sage reference, p. 24-26.
- लाकाप्रा, डोमिनिक/LaCapra, Dominick (2014). *Writing History, Writing Trauma*. Baltimore : The Johns Hopkins University Press.
- लिज, पिटर/Leese, Peter (2022). The Limits of Trauma : Experience and Narrative in Europe c. 1945. *Trauma, Experience and Narrative in Europe after World War II*. (Edt. Ville Kivimaki and Peter leese). Denmark: University of Copenhagen.
- लुकहर्सट, रोजर/Luckhurst, Roger (2006) Mixing memory and desire : psychoanalysis, psychology and trauma theory. *Literary Theory and Criticism* (Ed. Patricia Waugh) ; Oxford : Oxford University Press.
- हर्मन, किस/Harman, Crish. (2008). *People's History of the World*. Delhi : Orient Blackswan.
- हाउब्रिक, विलियम एस/Haubrich, William S. (2003). *A Glossary of Word Origins*. Second Edition. Philadelphia : American Collage of Physicians.